

Вступ

Вплив арешту і ув'язнення матері на родину зазвичай більш руйнівний, ніж батька. Більше половини ув'язнених жінок мають дітей, для яких вони переважно є єдиною опікою і єдиним членом сім'ї. Значна частина дітей, мати яких потрапила за ґрати, перебувають з батьками засудженої чи батьками чоловіка. Але якщо така можливість відсутня, діти виховуються в будинках дитини¹ і дитячих будинках². На відміну, якщо батько потрапляє за ґрати, діти зазвичай продовжують перебувати з матір'ю. Як бачимо, відсутня гендерна симетрія в питанні догляду за дітьми в родинях ув'язнених жінок і ув'язнених чоловіків. А тому і вплив на них також буде відрізнятися, як і вплив на подальшу долю цих дітей.

Інша проблема полягає в тому, що є не поодинокі випадки, коли арешт матері відбувається на очах дітей. В якому би віці це не відбувалося, така ситуація завжди впливає на дітей і може породити чисельні психологічні проблеми – глибоку травму, страх, провину, сором. Як наслідок, в дітей, батьки яких знаходяться в ув'язненні, частіше проблеми з навчанням та поведінкові розлади.

Залежно від віку, в якому знаходяться діти, батьків яких арештовують або ув'язнюють, вчені визначають різні ефекти розвитку³

Можливі вплив на розвиток дітей, батьки яких були арештовані чи ув'язнені

Стадія розвитку	Характеристики розвитку	Завдання розвитку	Фактори впливу	Вплив
0 – 2 роки	Загальна залежність	Відданість і довіра	Відокремлення дитини від батьків	Порушений зв'язок між батьками і дитиною
2 – 6 років	Сприйняття рухливості зростають; неповна індивідуалізація від батьків	Почуття автономності, незалежності і ініціативи	Відокремлення дитини від батьків; травма	Страх, регресія розвитку, гострий травматичний стрес, провини втрати годувальника

¹ Знаходяться в підпорядкуванні Міністерства охорони здоров'я

² Знаходяться в підпорядкуванні Міністерства освіти і науки

³ Dr.Denise Jonston, "Effects of Parental Incarceration," in Barbara Bloom, "Imprisoned Mothers," in *Children of Incarcerated Parents*, edited by Katherine Gabel and Denise Johnston, M.D., Lexington Books, New York, 1995, p.68

7 – 10 років	Зростає незалежність, здатність міркувати, важливість однолітків	Працьовитість, здатність продуктивно працювати	Відокремлення дитини від батьків; посилена травма	Гострий травматичний стрес і реактивна поведінка
11 – 14 років	Зростає абстрактне мислення, поведінка орієнтована на майбутнє, агресія, дорослість	Здатність продуктивно працювати з іншими, контроль емоцій	Відокремлення дитини від батьків; посилена травма	Відкидання обмежень поведінки; травмо-реактивна поведінка
15 – 18 років	Емоційна криза і плутанина; статеве дорослішання, абстрактне мислення, незалежність	Розвинена ідентичність, включення в дорослу роботу і стосунки, вирішує конфлікти з сім'єю і суспільством	Відокремлення дитини від батьків; посилена травма	Дострокове припинення стосунків між батьками і дитиною; «спадкові» злочини і ув'язнення

Згідно багатьох спостережень, діти ув'язнених в кілька разів частіше потрапляють за ґрати, при чому велика частка їх вперше потрапляє за ґрати ще до повноліття.

Суди зазвичай не питають, чи є у підсудних діти, втрачаючи нагоду вчасно ідентифікувати проблему і втрутитися за необхідності. Формальна процедура для цього відсутня, а тому і підзвітність є невисокою.

Справедливості ради слід відзначити, що подібна ситуація спостерігається в багатьох країнах. Так, у США відзначають випадки⁴, коли діти ув'язнених батьків з'являються в суді лише тоді, коли вони потребують оформлення якихось документів, до цього роками перебуваючи з рідними чи знайомими без жодного формального оформлення цього перебування.

Батькам складно підтримувати контакти з їхніми дітьми, знаходячись в ув'язненні. Більшість ув'язнених матерів не зустрічаються зі своїми дітьми протягом всього терміну ув'язнення.

Проблеми стосунків жінок з дітьми, які знаходяться в домах матері і дитини при колоніях (ДМР), носять інший характер, але вони теж відбуваються непросто, особливо зараз, коли зміни в законодавстві передбачають спільне проживання матері і дитини до 3 років, а не просто її відвідування двічі на день.

На всі ці питання і спрямоване дане дослідження.

Інформаційно-консультативний жіночий центр працює над подібними ситуаціями в гендерній царині з дня свого заснування 1995 року. І участь в проектах з реформування пенітенціарної системи в частині покращення ситуації жінок і матерів з дітьми в ув'язненні є логічним продовженням цієї

⁴ Judge Donna Petre, Yolo County Superior Court цит.no Children of Incarcerated Parents By Charlene Wear Simmons, Ph.D. Prepared at the Request of Assemblymember Kerry Mazzoni MARCH 2000

роботи. Першим етапом став проект «Жінки і матері з дітьми в ув'язненні» за підтримки Швейцарської агенції з розвитку і співробітництва, якій Державний департамент з питань виконання покарань разом з Інформаційно-консультативним жіночим центром здійснювали протягом 2006 – 2009 років. Наступним кроком став мега-проект «Підтримка пенітенціарної системи в Україні», одним з компонентів якого продовжує залишатися жіноча тематика. Головною метою проекту є підтримка процесу реформування і модернізації Державної кримінально-виконавчої служби України шляхом просування демократичних і гуманістичних ідеалів та цінностей, міжнародних норм і стандартів, базованих на рівних правах та можливостях для чоловіків і жінок, що стосуються захисту прав людей, які знаходяться в місцях позбавлення волі та попереднього ув'язнення, поліпшення умов утримання для найуразливіших категорій засуджених та осіб, узятих під варту. Проект здійснюється за підтримки Швейцарської агенції з розвитку і співробітництва організацією «Міжнародна тюремна реформа» в консорціумі з іншими партнерами – Центром суддівських студій, Білоцерківським училищем професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України і Інформаційно-консультативним жіночим центром.

Метою даного дослідження в рамках проекту є визначення перешкод в налагодженні та підтримуванні стосунків між жінками, які знаходяться в ув'язненні, та їхніми дітьми як в будинках матері і дитини при колоніях, так і за межами колоній, а також тенденції змін.

Методика аналізу

Основною базою аналізу є дані, отримані внаслідок опитування ув'язнених жінок та персоналу колоній, а також нормативно-правові акти, які регламентують предмет дослідження.

Для аналізу даних використані якісні методи аналізу.

Опитування засуджених було проведено за допомогою фокус-груп в трьох установах виконання покарань для жінок – в Одесі, Харкові і Чернігові. В Одесі і Чернігові знаходяться ДМР відповідно для дітей матерів, які вперше (Одеса) і не вперше (Чернігів) засуджені до позбавлення волі. Всього було проведено 6 фокус-груп, в яких взяли участь більше 100 опитаних жінок.

Опитування персоналу здійснювалося за допомогою інтерв'ю. Було проведено 2 інтерв'ю в Харкові і Чернігові.

Основні питання стосувалися наступних аспектів комунікацій:

- Чи підтримуєте ви зв'язки зі своїми дітьми?
- Як часто ви це робите?
- В якому вигляді?
 - Побачення
 - Листи
 - Дзвоник
 - Інше
- Що заважає вам це робити?
- Як часто ви би хотіли це робити?
- В якому вигляді вам це робити бажаніше?
- Як би це вплинуло на вас?
- Як би це вплинуло на інших?
- Про що ви спілкуєтеся з дітьми?

- Про що з їхнього життя знаєте?
 - Що хотіли би про них знати?
 - Що заважає це робити?
-
- Чи знають ваші діти, що ви знаходитися в місцях позбавлення волі?
 - Якщо так, то хто їм про сказали?
 - Як (в якій формі) їм про це сказали?

Первинний аналіз транскрибованого тексту відбувався через осьове кодування. Внаслідок такого аналізу були визначені осі, об'єднані в групи:

- Методи комунікації
- Інституції, відповідальні за комунікації матері і дитини
- Здатність жінок до комунікацій
- Гендерні особливості

Тема дослідження є актуальною незважаючи на те, що безпосередньо вона торкається не такої вже і великої групи жінок, проте резонанс від змін в цьому напрямку може мати набагато ширше застосування. Подібні дослідження для визначеної аудиторії проводилися в Україні вперше.

Певні рекомендації, які виникли в процесі проведення дослідження, можуть бути використані для інших категорій жінок. Для того, щоби використовувати рекомендації для чоловіків, слід провести додаткові дослідження і зробити певні інтерполяції.

Огляд даних опитування

Методи комунікацій

Основними методами комунікацій для ув'язнених жінок з дітьми є дзвінки, листи, спілкування і зустрічі. Важливим питанням, яке стоїть перед багатьма засудженими жінками, в яких є діти – казати чи не казати дітям про те, що мати відбувала чи відбуває покарання, а якщо це казати – то коли краще робити і в якій формі. Тому цей пункт доданий окремо в розділ методів комунікацій.

В частині 5 статті 110 Кримінально-виконавчого кодексу надання телефонних дзвінків регламентується таким чином.

Засудженим надається право на чотири телефонних розмови протягом року тривалістю до п'ятнадцяти хвилин кожна під контролем адміністрації. Телефонні розмови оплачуються з особистих коштів засуджених. Телефонні розмови між тими, хто перебувають в місцях позбавлення волі, заборонені.

Запропоновані питання мали на меті отримання відповідей щодо тривалості дзвінків, їх частоти і регулярності для визначення певного оптимального режиму, який може існувати за умов законодавчих обмежень на них.

Дзвінки

Окрім радості і задоволення, дзвінки – це також стрес в умовах ізоляції, самозвинувачування вже в тому, що не встигла спитати тощо. Водночас, як буває дуже часто в опитуваннях ув'язнених жінок, відсутнє реальне ставлення до життя і до можливості реалізувати своє право на комунікації, зокрема дзвониками.

Нервування також не сприяє добро проведеній розмові. Важливо вчити жінок працювати над нервами і планувати розмови. Допоміжними вправами можуть бути «Зібрати К» (квадрати), «Телефон зламався» та інші вправи розділу «Успішні комунікації» програми «Упоноважувальна освіта».

Проте частота і регулярність дзвінків не є запорукою успішного спілкування. Серед можливих бар'єрів є неможливість дзвонити напряду своїм дітям, які знаходяться в інтернатних закладах. Час, який жінки витрачають на дзвоник, лише частково іде на розмову, бо доки дитину кличуть до телефону, цей час також зараховується до часу дзвоніку.

Важливо, щоби ув'язнені жінки мали можливість на гнучку процедуру, яка би відкривала їм можливості для найефективнішого використання доступних каналів комунікації зі своїми дітьми. Важливим також є той факт, щоби, насамперед, можливості гнучкого використання дозволених комунікацій мали жінки (а в майбутньому, сподіваємося, і чоловіки), які мають дітей за межами колонії.

Є доцільність враховувати кількість дітей в засудженої жінки, щоби вона на кожну дитину мала право на дзвоник.

Ж. Я не могу часто потому, что мне положено только один звонок, есть положенный, есть в счет краткого свидание. Так же я имею кроме Рината еще детей. Хочется позвонить и другим.

Деякі ідеї, незважаючи на їхню креативність, не можуть бути реалізованими внаслідок вимог режиму. Неможливо проконтролювати хто дзвонитиме зовні, а тому неможливо уникнути зловживань з боку засуджених.

Окрім проблем, які виникають в процесі додзвону, є проблеми спілкування як такого, які складають левову частку.

Важливо допомагати жінкам раціонально будувати свою розмову з вихователькою як за змістом, так і за послідовністю проблем та часу, який на них використовується.

Такий підхід важливо застосовувати не лише з дітьми, а і з виховательками та вихователями. Розрахунок часу і послідовності питань дасть можливість за менший період часу сказати і дізнатися більше.

Одним із звичайних питань є питання про те, чи ніхто не ображає дитину, проте мамам слід пам'ятати, що такого роду запитання, які задаються регулярно, самі можуть створювати негативне ставлення до оточення з боку дітей, тому важливо вчитися ставити питання в позитивному ключі, регулюючи негативний емоційний фон.

Важливим питанням, яке ставлять собі жінки, перебуваючи в ув'язненні, є ставлення їхніх дітей до ув'язнення мами. Задати про це питання, не чекаючи виходу на волю, є сміливим і мудрим кроком – він допомагає поставити деякі крапки над І.

Дехто з жінок вже побудували для себе доволі чіткий алгоритм, який дозволяє дізнаватися як про фізіологічні, так і соціальні зміни в житті дитини, охоплюючи різні важливі питання.

Жінки розуміють важливість зв'язку з дітьми, вплив комунікацій на стосунки зараз і в майбутньому.

Вартість телефонних карток не висока, але їхня доступність коливається для різних категорій, залежно від типу установи, роботи засудженої та інших чинників.

Безумовно, незнання телефону місця, де знаходиться дитина, не говорить про міцні зв'язки жінки зі своєю дитиною. Так саме, як і відсутність можливості придбати картку. Про що і говорить далі офіцер колонії.

Загальні висновки щодо здійснення дзвінків можна визначити таким чином.

- Важливо вчити жінок планувати розмови і контролювати нерви. Допоміжними вправами можуть бути «Зібрати К» (квадрати), «Телефон зламався» та інші вправи розділу «Успішні комунікації» програми «Упоноважувальна освіта».
- Важливо, щоби ув'язнені жінки мали можливість на гнучку процедуру, яка би відкривала їм можливості для найефективнішого використання доступних каналів комунікації зі своїми дітьми. Це може бути організоване у вигляді кількох дзвінків різної довжини до інтернату з проміжком в певний період, протягом якого можна чекати, що дитина буде у телефону тощо.
- Важливо допомагати жінкам раціонально будувати свою розмову з дитиною і вихователькою як за змістом, так і за послідовністю проблем та часу, який на них використовується. Розрахунок часу і послідовності питань дасть можливість за менший період часу сказати і дізнатися більше.
- Дехто з жінок вже побудували для себе доволі чіткий алгоритм, який дозволяє дізнаватися як про фізіологічні, так і соціальні зміни в житті дитини, охоплюючи різні важливі питання. Важливо проводити бесіди, під час яких вони можуть поділитися досвідом комунікацій для вибору оптимального.

Листи

Листи – це доступний за багатьма аспектами, а тому реальний для всіх засіб спілкування для всіх, хто знає адресу, в кого є кому писати і в кого є бодай мінімальні гроші на конверти. Проте, з іншого боку, звичка писати листи зустрічається все рідше, а тому відсутність або нерегулярність відповідей є джерелом додаткового стресу.

Вироблення навичок листування є важливим кроком як до ефективного спілкування з дітьми, так і висловлення своїх думок, що може бути корисним і для пошуку майбутньої роботи на волі, і для більш свідомого структурування свого життя.

Діти шлють малюнки з листами дорослих, але це можна стимулювати додатково, зокрема за допомогою видання «Мій спеціальний зошит» та інших подібних засобів.

Амбівалентність листування (немає звички писати і довго ідуть листи, але паперу можна довіритися і розповісти те, що складно розповісти іншим) може також використовуватися в роботі із засудженими. Потрібна рівновага – важливо випускати емоції, але також важливо не впадати в інші. Позитивне налаштування допоможе подолати наслідки невдалої комунікації і знайти шляхи її покращення.

Необхідно пояснювати рідним, що дзвоник теж треба планувати, вони не замінять листи.

Але є проблеми листування, які базуються на людському факторі – створення бар'єрів з боку персоналу інтернатних закладів.

Слід відзначити, що, на жаль, дуже часто комунікації ув'язнених жінок зі своїми дітьми базуються переважно на «людському факторі».

Буває, однак, і «людський фактор» іншого роду. Безумовно, слід працювати і з такими матерями, проте їхня мотивація є значно нижчою і слабкішою щодо потенційних контактів будь-якого роду з дітьми.

Але є і не поодинокі позитивні приклади. Креативність педагогів допомагає долати організаційні і системні складнощі.

Фінансові проблеми щодо придбання карток і конвертів згадувалися як проблема тільки в Чернігівській колонії, де знаходяться жінки, які засуджені не вперше. Їхній рівень дезадаптації може бути вищим, хоча слід відзначити, що в колоніях, де знаходяться ув'язнені вперше, також часто зустрічаються жінки з високим рівнем дезадаптації, посиленням залежностями, ризикованою поведінкою тощо.

Тенденцією поведінки жінок, які позбавлені волі не вперше, є більш споживацьке ставлення до системи, слабке бажання робити щось самостійно для себе.

Споживацьке ставлення зазвичай супроводжується також бажанням «сховати голову в пісок», відкладаючи складні й неприємні питання на «потім».

Водночас є і приклади, коли жінки знаходять і слова, і тон, який допомагає будувати довірчі стосунки.

Ж. Вы знаете, я вот совсем недавно сыну... 25 декабря был день рождения, и я не знаю, что-то меня раньше не побуждало... И я прямо написала. Как со взрослым разговаривала. И Вы знаете, понял. Я, конечно, не описывала свои ошибки. Коротенькое письмо, но коротко о главном. Чтобы рос нормальным мальчиком, чтобы бабушку слушался. Естественно привела себя в пример, я ведь практически не уделяла ему внимания. Я как мама, хотя фактически ему является мамой, моя мама. Но телефонный разговор. Так нормально поговорили. Сказал: „Мама, я люблю тебя, жду“. Вот видите это очень важно. Чтобы нашим детям могли так доступно объяснить, то ли мы, то ли наши родители, так как они лучше знают их. Чтобы они учились прощать своих родителей. Понимаете! Мы же подло поступили с ними. Правильно! Разменяли на наркотики: семьи, детей. А сейчас каемся. Но главное это вера.

Загальні висновки щодо листування можна визначити таким чином:

- Листи – доступний засіб спілкування, який варто і надалі підтримувати і розвивати.
- Вироблення навичок листування є важливим кроком як до ефективного спілкування.
- Споживацьке ставлення, яке часто виникає у засуджених, не сприяє підвищенню ефективності їх комунікації.
- Варто збирати і накопичувати позитивні креативні приклади використання листування засудженими жінками.

Зустрічі і спілкування

В змінах до Кримінально-виконавчого кодексу, прийнятих в січні 2010 року, 25) частини третю і четверту статті 111 замінити трьома частинами такого змісту:

“3. Засудженим жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, може бути дозволений короткочасний виїзд за межі виправної колонії на території України для влаштування дітей у родичів, опікунів або в дитячих будинках тривалістю не більш як десять діб без урахування часу перебування в дорозі (не більш як три доби).

4. Засуджені, які працюють та перебувають у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, мають право на щорічний короткочасний виїзд за межі колонії тривалістю 14 календарних днів.

5. Порядок короточасних виїздів засуджених визначається нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань”;

Зустрічі, безумовно, найповніший вид комунікації, який поєднує всі три основні види сприйняття інформації – візуальний, аудіальний і кінестетичний, проте, зазвичай, зустрічі є методом комунікації, який доступний не всім і відбувається найрідше.

Безпосередні зустрічі зазвичай відбуваються рідко, тому важливо будувати ефективні комунікації, які, хоча і не можуть замінити зустрічі, але допомагають не розривати зв'язок з близькими.

Деякі жінки відзначають, що вони хотіли би, аби дитина жила з матір'ю в колонії довше, ніж до трьох років, проте треба пояснювати, що дитина не має виховуватися в ув'язненні, а її психофізичний розвиток після трьох років може постраждати від перебування в умовах ізоляції.

На питання щодо того, про що спілкуються матері під час зустрічі, вони часто відповідають не конкретно. Це може пояснюватися і тим, що його раніше не було, або було мало, або воно було невідповідним. Тому необхідно всебічно розвивати навички проактивного спілкування з дітьми.

Безумовно, перебування дітей окремо від матерів негативно впливає на обох, проте, навіть в умовах обмеженого спілкування, важливо вчити і мам, і дітей розв'язувати конфліктні ситуації мирним шляхом, бо наслідки агресивної поведінки небажані для всіх сторін.

Ж. Я отцу звоню 7-го, говорю: «Привези малого 16-го, пока он был с бабушкой, до интерната, тоже из-за поведения туда попал. Дети в школе стали говорить, что твоя мама убийца (я за убийство сижу), она «зечка» и сидит в тюрьме – это уже психологическая травма. Ребенок стал заступаться за мать, морды бить. За поведение маму лишают опекуна, а его забирают в интернат. Прошу отца привезти, а он говорит, что не отдадут, не положено. Ну, как это ни положено, если это родной дедушка, привезти к матери ребенка и не положено.

На жаль, людський фактор є впливовим чинником і в ситуації із зустрічами з дітьми, які знаходяться в інтернатах. Проте трапляються ситуації, коли виховательки роблять все, щоби зустрічі відбувалися, і контакти міцніли.

Ж. У меня ребенок тоже в интернате, в Яготине. Мама в том году умерла и теперь моя родная тетя мне привозит малую. Т.е. воспитатели отдадут, они не имеют право не давать ребенка – это и по закону разрешено, что бы детей привозили даже на длительные свидания. Были случаи, что сами воспитатели могут привезти ребенка на длительные свидания, если со стороны колонии дают добро.

Ж. Мне привозили два раза, первый раз нам дали комнату для свиданий, воспитательница присутствовала вместе с нами, второй раз она стояла на улице, ждала, пока я пообщаюсь с детьми. Все, после этого перестали возить детей, потому что им некогда, они сказали, что у нас тоже свои проблемы.

Причин неможливості зустрітися з дітьми небагато, і вони є спільними для всіх в тій чи іншій конфігурації залежно від індивідуальних ситуацій – нема кому привезти дитину, нема на це грошей, робота рідних не дає їм можливість відірватися для поїздки в колонію, та і побачення не можуть бути частими.

Засуджені жінки часто мають проблеми зі здоров'ям, що позначається на здоров'ї їхніх дітей, які теж мають серйозні проблеми зі здоров'ям. Діти з відмінними можливостями мають додаткові проблеми доступу до відвідування матері. Як проміжний засіб, може бути запропонований зв'язок за

допомогою аудіо листів чи скайпу. Скайп може використовуватися також і при контакті з іншими дітьми, які знаходяться в інтернаті.

Одна з пропозицій, яка може бути прийнята за умов зміни KBK, стосується збільшення тривалості короткого побачення для дітей. Для організації таких побачень можна було би обладнати окрему кімнату, в якій діти могли би спілкуватися не через скло (як під час короткого побачення), а контактено. Це сприяє встановленню і зміцненню зв'язку між матір'ю і дитиною, їхньому духовному і емоційному контакту.

Хоча жінки бажать бачити своїх дітей, проте вони розуміють і те, що побачення в таких умовах може бути додатковою травмою для дитини.

Н. Когда она увидела Вас, как Вы думаете, что она ощущала, растерялась сразу?

Ж. Растерялась. У нее был страх. Она боялась ко мне подойти. Она просто стала в дверях и не подошла. Когда я сказала: „Настенька, я твоя мама“. Она заплакала.

Н. Воспитатель помогла Вам наладить отношения?

Ж. Да.

Не є виключенням ситуація, коли мати не знає, де саме (місцевість, населений пункт) знаходиться її дитина. Доречно провести порівняльне дослідження для з'ясування того, яка частка жінок і яка частка чоловіків не знають про місце знаходження їхніх дітей.

П. Как часто Вы можете общаться со своим ребенком, который находится в интернате?

Ж. Я не общаюсь отсюда. Потому, что я еще не подходила к администрации, и даже не знаю реально ли общаться отсюда.

Ж. Нет. У меня адрес есть, но он дома остался. Меня закрыли, а он дома. Знаю, что сейчас она в интернате.

П. А Вы, знаете в каком интернате?

Ж. Нет.

П. Вы не пытались искать ее?

Ж. Я знаю, что она сейчас находится в интернате, сколько этих интернатов, я не знаю, а адрес у меня дома лежит.

В той же час зусилля матері і її палке бажання знайти і спілкуватися з дитиною, часто має наслідком сталі комунікації.

Е. Кто хочет тот звонит. У нас был наглядный пример. У нас была мамочка, у которой ребенок ушел в Прилуки, потом в Городню, она как поддерживала, так и поддерживает, и в Прилуки звонила регулярно, и в Городню звонит регулярно. И ребенок этот общается с мамой, и он знает, что у него есть мама. У нас есть другая мама, у которой девочку из Черниговского интерната привозят на свидание с мамой. И она общается с мамой.

Вы имеете возможность пообщаться с теми мамами, которые при всем своем желании понимали прекрасно, что у них нет возможности освободиться вместе с детьми, потому что срока хорошие. Девочки к этому шли, тяжело конечно, но они нашли в себе силы не потерять эту связь, поддерживать. Каждый праздник, который есть, они собирают посылочки своим детям, стараются заработать деньги, для того, что бы купить лишний килограмм конфет, какой-то подарок, связать какие-то носочки. Передать, отправить посылку. Они имеют возможность отправлять почтовые переводы, в письма вкладывают шоколадку для того, что бы.... Вот для ребенка это от мамы и независимо где она находится

Загальні висновки щодо зустрічей можна визначити таким чином:

- Безпосередні зустрічі зазвичай відбуваються рідко, тому важливо робити акценти на ефективних комунікаціях через інші канали (листи і телефони).
- Перебування дітей окремо від матерів негативно впливає на обох, проте, навіть в умовах обмеженого спілкування, важливо вчити і мам, і дітей розв'язувати конфліктні ситуації мирним шляхом, бо наслідки агресивної поведінки небажані для всіх сторін.
- Причин неможливості зустрітися з дітьми небагато, і вони є спільними для всіх – нема кому привезти дитину, нема на це грошей, робота рідних не дає їм можливість відірватися для поїздки в колонію, побачення не можуть бути частими.
- Слід враховувати і, за можливості, вирішувати питання бар'єрів в комунікаціях дітей з відмінними можливостями.
- Доцільно запропонувати зміни до КВК стосовно збільшення тривалості коротких побачень для дітей та організації спеціальних місць для їх проведення.
- Доречно провести порівняльне дослідження для з'ясування того, яка частка засуджених жінок і яка частка засуджених чоловіків не знають про місце перебування їх дітей.

Казати чи ні і, якщо казати, то як – це одна з принципових, певною мірою – філософських, світоглядних проблем, які виникають в комунікації цієї спеціальної категорії жінок. Для них це питання є одним з першорядних в їхніх зв'язках із зовнішнім світом. Подібні дослідження щодо ставлення ув'язнених чоловіків нам не відомі. Проте подібні порівняльні дослідження могли би бути джерелом цікавої інформації.

Якщо засуджені мають малий термін ув'язнення, то не всі бажають казати дітям правду про свою відсутність. Говорять, що вони на роботі, в лікарні, на курорті.

Часом таким чином мати намагається збрехати «во благо».

Ж. Меня, когда арестовывали, это было при ребенке, он спросил: «Тебя забирают в тюрьму?». Я вижу, у него истерика началась, я ему сказала, что еду в больницу закрытого типа.

Більшість засуджених розуміють, що треба казати, але відповідь на питання – як і коли – не є однозначними. Дехто вважають, що треба казати, коли діти стануть старше, інші – коли молодше, думки розходяться, єдиного підходу нема і бути не може, проте є певні тенденції, які важливо враховувати.

Не можна заперечувати вплив долі батьків на життя дітей. Індивідуальні особливості визначають індивідуальний вплив. Один з таких наслідків – це інтерналізація страху. Важливо, щоби діти змогли зрозуміти, що шлях до колонії визначається не місцем роботи, а зовсім іншими причинами.

Опять же, и у меня была возможность, он приехал один раз ко мне на свидание с бабушкой в СИЗО, он был, почему-то, с длинными волосами сзади и с сережкой. Я ему задала вопрос «что это такое?». Он сказал: «мама, это имидж, пока ты освободишься, ухо заживет». Слава Богу, т.е. он это как-то все воспринял, может быть, ну, может быть в тот момент, он все это, в серьезности не понимал, ну а с другой стороны, ему, наверное, все-таки у меня мама смогла ему объяснить так, что все это не смертельно, это временно, и все будет хорошо. Т.е. ну по крайней мере он у меня, как-то хотел быть начальником, управляющим банком, сейчас он не хочет им быть, потому что за это, он сказал, сидят в тюрьме. Поэтому не знаю, кем он сейчас будет, на эту тему мы еще не смогли поговорить.

Добре сформульоване пояснення причини потрапляння в колонію має свої особливості залежно від віку та інших складових.

Ж. Опыта такого нет. У меня, когда меня посадили, ребенку было 3 годика. Как-то постепенно родители сами все сказали. Мама баловалась, теперь сидит в тюрьме.

Ж. Я бы просила прощения у своей дочери за то, как я не смогла вести правильный образ жизни без помощи, даже родителей.

Ж. Мы только сегодня, пока ждали Вас, об этом говорили. Решали этот вопрос. Должны ли наши дети знать, что мать сидела или не сидела. Мнения разделились. Мы знаем, что мы не, скажем, скажет кто-то другой, доброжелателей много, могут преподнести не так, как хотелось, чтобы ребенок знал. Я не знаю, сегодня девочкам говорила, ребенок вырастет и говорить мне, не говорить, что мама родила его в местах лишения, а я не скажу – это будет кто-то другой. Ребенок не так отреагирует, психика нарушится, я боюсь, для себя еще не решила...

Ж. Обмана не должно быть. Я считаю, что это личное дело каждой мамы, и я думаю, что сама скажу и надеюсь, что и второй простит и первый.

Ж. У меня Вадику 13 лет, Настеньке 15, когда меня посадили в первый раз, дети узнали это не от меня, от моих родителей. Как они это сделали, как нашли подход, не знаю, но когда я освободилась, мать забрала их от свекрухи, и они на перроне вокзала бежали с распростертыми объятиями меня встречать. Я не знаю, но мне кажется, это на них никак не повлияло. Как они меня любили, так и любят. И вот сейчас, Настя знает, что я сижу, и она пишет мне такие письма, что хочется плакать.

Ж. Ну, как бы сказать. правильно. Наши дети росли не с нами, а с нашими родителями и в промежутках таких, что тут особо и рассказывать не надо было. Несколько нехороших моментов в жизни они видели сами. Так как уже возраст, наверное, уже понимает сам. У меня в семье ударение не делается на то, что мама тюремщица.

Ж2. У меня помладше. Но, конечно, плохо, что ребенок видел все это, как попала, куда попала, но радуется то, что для себя он взял урок. В письмах пишет, что мама постаралась прожить жизнь лучше, чем ты.

Загальні висновки щодо того, як і коли казати, можна визначити таким чином:

- Більшість засуджених розуміють, що треба казати, але відповідь на питання – як і коли – не є однозначними.
- Не можна заперечувати вплив долі батьків на життя дітей, а тому про це треба пам'ятати і враховувати.
- Добре сформульоване пояснення причини потрапляння в колонію має свої особливості залежно від віку та інших складових.

Структури

Здійснення комунікацій жінок в умовах позбавлення волі обумовлено впливом на них різноманітних структур – адміністрації установи, будинків дитини, дитячих будинків, будинків матері і дитини, служб у справах дітей, підрозділів МВС, неурядових організацій. Відомче підпорядкування державних структур відноситься до Департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ.

Брак координації і духу співпраці є особливістю притаманною системі в цілому і не лише за цією проблематикою.

Адміністрація установи

Адміністрація колоній бере активну участь у процесі налагодження і підтримання стосунків засуджених жінок з їхніми близькими.

- Адміністрація не перешкоджає намаганням жінок активніше здійснювати комунікації.
- Адміністрація сприяє різним формам таких комунікацій.
- Адміністрація часто виходить за межі безпосередніх обов'язків в цьому процесі.

Проте слід відзначити і наступне.

- Не завжди коректні формулювання і адреси звернень (наприклад, клопотання стосовно людини, яка мешкала в місті Києві, було направлено на адресу обласної служби).
- Брак часу співробітниць і співробітників на індивідуальні справи, які часто бувають непростими і дуже заплутаними.
- Неповна обізнаність персоналу в структурах, які задіяні в процесі комунікації, та їх функціях.

Актуальною проблемою для адміністрації колонії є відсутність координації між різними державними структурами, від яких залежить доля дитини, а також байдужість, а часом і агресивність з боку персоналу цих структур.

Т. Помощь...Вы знаете, кто стучится, всегда открывают, пускай это будет 45-й стук, дверь откроется. Хотелось бы, чтобы на нас реагировали нормально внешние представители, потому что письма – это долго, месяц, два... может быть телефонный звонок... Я звоню, представляюсь, они говорят сейчас позову, и результат нулевой... Помощи извне сюда не идет. Каждый занимается своим делом. Она воспитывает ребенка в интернате, и все, а о том, чтобы как-то узнать долю ребенка, позвонить сюда. Не помню я таких, случаев, когда извне, из детских домов администрация просила здесь наладить отношения. Сам стучишься, бежишь, тогда может, последует ответ.

Ж. У нас на тот момент был другой начальник колонии. Я обратилась к нему. Что зависело от него, он сделал, сказал, что раз так получается с документами, давай попробуем позвонить. Они позвонили туда, она стала грубить по телефону.

Ж. Я просто не пойму как это может быть с разных инстанций за восемь лет мне разные ответы приходят.

Будинки дитини і дитячі будинки

Незважаючи на наміри і спроби держави де-інституціоналізувати догляд за дітьми, позбавленими батьківського піклування, в нас ще залишається багато інтернатних закладів, частина яких належить Міністерству охорони здоров'я (будинки дитини), а частина – Міністерству освіти і науки (дитячі будинки). Окрім того, в цілому питаннями дотримання прав дитини займається ще і Міністерство у справах сім'ї, молоді і спорту. Тому часто буває так, що встановити контакти з дитиною для матері, яка знаходиться в ув'язненні, буває непросто, зокрема і внаслідок різного відомчого підпорядкування.

Так, малі діти практично позбавлені можливості спілкуватися з матерями, бо вони не можуть комунікувати самостійно, а їхній супровід є складнішим і тому майже відсутнім.

Непоодинокі випадки, коли адміністрація дитячих будинків не бажає сприяти спілкуванню з дітьми, бо, на її погляд, це дитину психічно розбалансовує. Як уникнути такої психічної розбалансованості? Навички комунікації є одним з таких допоміжних заходів, проте без спільного бажання всіх державних структур, які опікуються дітьми, вирішити це повністю буде надзвичайно складно.

Ж. У нас діти знаходяться в різних домах. Один детский дом возит, а второй...

Там дети старше. Заведующая детским домом запретила встречи с мамами, есть на то причины. По телефону мы общаемся, а на свидания не пускают потому, что влияет на психику детскую. Мамы выходят, детей оставляют, дети взрослые и потом им сложно с ними работать.

Стигма дітей може мати для них дуже негативні наслідки і повтор долі батьків. Незбалансована, агресивна поведінка дитини, мати чи батько якої знаходиться в місцях позбавлення волі, часто є причиною переведення їх з родини опікунів (зазвичай, батьків засудженої) до інтернату. Інтернат – не колонія, щоби туди направляти на виправлення дитину. Як показує практика, такі зміни не мають позитивного впливу на дитину.

Ж. Вот у меня недели две тому, ребенок был постоянно при матери, я уже сижу 2,3 г. А последнее время начались эксцессы, одноклассники ему говорят..., а он берет камень и разбивает ребенку голову. Он заступается за мать, я ругаю его, что он такими действиями, доводит свою правоту, но по-другому, он говорит: «Мама, они не понимают».

О. Скільки років дитині?

Ж. 9 с половиной. И из-за этого его забрали в интернат, а отец говорит, что он все равно там дерется.

Безумовно, діти, батьки яких знаходяться в ув'язненні, потребують специфічної психологічної допомоги. Важливо також, щоби мати могла адекватно реагувати на таку ситуацію з дитиною, навчаючи її навичкам успішної мирної комунікації.

Ж. Все, что у них наболевшее, они говорят, тогда им хоть чуть-чуть легче. Пишут уже они, что мне, мама, аж легче, что поговорили. Знаете, я неделю назад звонила дочери сюда в больницу, она мне говорит, что у нее нет такого человека, с которым бы она могла поговорить. Она говорит: «У меня все внутри болит, можно к тебе приехать». Я ей: «Вика, я поговорю с директором, чтобы вас привезли, но говорят, что вы плохо себя ведете». А она говорит: «Если они нас будут бить, я не буду не на что смотреть».

Ж. У меня старшая дочка сказала, (про вот эту ситуацию - потерпи), что я больше не могу, мне не с кем здесь поговорить. Я ей говорю: «А что ты предлагаешь мне?» А она говорит: «Может, есть какой-то другой способ?» Я говорю: «Есть способ, подожди, вот выйду скоро, у меня конец срока через полгода». А она: «Мама, понимаешь, те дети, которых забирают на субботу, воскресенье, рядом живут, они... А таких, у кого мамы сидят, они их забивают, потому что мама пришла и заступилась за него, и сказала: «Не трогайте моего ребенка». А за нас некому заступиться.

Ж. У меня дочка в интернате и она поделилась с мальчиком, а после это он стал ее дразнить, говорить, что твоя мать «зечка»...А ведь она хотела просто поговорить. Вот эти вольные дети, они там в школу общеобразовательную ходят, лучше даже относятся, чем интернатовские, потому что они обозленные. Обделенные скорее.

Ж. А как им не говорить, если мама не приходит, поэтому я и сказала, чтобы они знали, что мы не потеряли их, мы с ними, только не можем прийти...

Можна стверджувати, що дуже часто бар'єри на шляху організації зустрічей дітей та їхніх засуджених матерів відносяться знов до «людського фактору».

Хорошо, будем ссылаться на то, что она вела аморальный образ жизни, она пила, у нее была заторможенность, пускай я все допускаю... Но есть проблема, есть ребенок с которым сейчас надо что-то делать. Как говорит директор интерната, что ребенок поступил в тяжелом состоянии. Ее выводили погода из депрессии, с ней работали психологи, невропатологи, ребенок был точно запущенный. Но почему сейчас она (директорка – прим.авт.) не дает ребеночка, у нее же есть родные, близкие...

Ж. Вы хотите убедить, что мать плохая и прочее десятое, то любая мать будет искать любые способы, чтобы найти с ребенком контакт. После этого звонили наш начальник колонии и начальник соцслужбы, она (директорка інтернату – прим.авт.) начала грубить, язвить, бросать трубку, тогда, конечно, начальник (колонії – прим.авт.) тоже уже применил грубую форму – ну, как говорится, вы не знаете с кем общаетесь в данный момент, и вы позволяете себе в грубой форме разговаривать. Я – начальник учреждения, то же самое юридическое лицо, то есть задавлю жалобами, что не отмахаетесь, и она как бы чуть-чуть свой пыл понизит и начала говорить – я вообще не считаю нужным, чтобы она общалась с ребенком. Он говорит, ну а как же вы не отвечаете на запросы? Она – ну не считаю нужным. Он говорит – хорошо, мы по-другому поступим, к вам просто могут приехать наши работники, то есть доверенные лица (які мають право звичайно) с документами, тогда что вы будете делать? Мы начали опять через инстанции матери и ребенка по защите писать, она ответила, что в данный момент она как опекун, так как ребенок у нее, оказывается, оформлен как подкидыш. Приехала моя тетя, мы оформляем все документы, понятное дело, что опекунство дает информацию по Киеву по всем инстанциям, она пробежала, все дали подпись, все полностью, все – она приезжает в детский дом со всеми этими документами о подтверждение меня, что я мать, о подтверждении, что это мой ребенок. Там и свидетельство о рождении, копия моего паспорт, были все документы, а она – нет и все. Она даже в группу не запустила, нет и все. В этот момент мы узнали, что она как бы хочет отдать на удочерение, подняла там скандал, то есть этот вопрос исчерпан, ну во-первых она там начала говорить, что приезжают лица бандитского этого, ну видать побоялась, что ребенком слишком заинтересованы все.

Ж. У меня в деле не так обо мне написано, как у меня все стопки бумаг за ребенка. Мы написали и в освіту и науки. Оказывается, там куратор этого детского дома – Кучмы жена, поэтому она вольно себя там чувствует, потому что слишком много кураторов. Детский дом находится на Подоле.

Дитячі будинки в колонії

В змінах до Кримінально-виконавчого кодексу, прийнятих в січні 2010 року, 43) у статті 141:

частину першу викласти в такій редакції:

“1. При виправних колоніях, в яких відбувають покарання засуджені до позбавлення волі жінки, у разі потреби організовуються будинки дитини. Засуджені жінки мають право поміщати в будинки дитини своїх дітей віком до трьох років. У будинках дитини забезпечуються умови, необхідні для нормальної життєдіяльності та розвитку дитини. Якщо жінка не виявила бажання проживати в будинку дитини разом із своєю дитиною, їй має бути надана можливість вільно спілкуватися з нею без обмежень. Не вважається обмеженням спілкування жінки із своєю дитиною, якщо від засудженої вимагається відвідувати дитину у час, вільний від виконання покладених на неї обов’язків”;

у частині другій слова “у кількості й асортименті, які визначаються” замінити словами “в асортименті, який визначається”;

після частини другої доповнити новою частиною такого змісту:

“3. Засуджені жінки можуть проживати із своїми дітьми віком до трьох років у будинку дитини, для чого адміністрацією виправної колонії створюються необхідні умови проживання і контролю за поведінкою жінок у будинку дитини”.

В різних країнах застосовують різні підходи до цієї проблеми та дозволяють матерям мати при собі дітей до досягнення ними певного віку. В Швеції – до одного року; в Німеччині та Іспанії – до шести

років; в Нідерландах – до чотирьох років; Португалії та Швейцарії – до трьох років; Фінляндії – до двох років і в Англії та Уельсі – до 18 місяців⁵.

В тюрмах передбачають спеціальні відділення для утримання жінок з їх малолітніми дітьми. Ці відділення мають забезпечити матерям та їх дітям домашню атмосферу, щоб допомогти розвитку дитини. Матері повинні мати можливість навідувати своїх дітей протягом дня та залишатися з дітьми на ніч. По можливості, персонал повинен організувати ясла чи забезпечити іншого роду догляд і можливість одержання освіти як для матерів, так і для дітей. Як матері, так і діти повинні мати можливість регулярних контактів з іншими членами родини.

Ідея спільного проживання матерів з дітьми є новою для системи виконання покарань в Україні, а тому реалізація цієї ідеї має додаткові складнощі. Персонал не дуже розуміє формат нового типу спільного проживання і як практично це виглядатиме. До цих складнощів додаються існуючі проблеми колоній, в яких утримуються жінки з дітьми до трьох років.

Важливість спільного проживання визнають майже всі жінки.

Я Вам хочу сказать, вот он у меня третий, пусть там, я не знаю в чем, но он меня во многом изменил. Я где-то стала спокойная, где-то я пересмотрела вообще свои взгляды на что-то, на какую-то жизнь может быть, на какие-то определенные вещи. И когда с ним общаешься, вот например, то забываешь сразу про все какие-то проблемы. Возвращаться не хочется. Возвращаться сюда не хочется. Вот если туда идешь, возвращаться сюда не хочется.

Ж. Вы знаете, что это очень хорошо. Я в свое время, когда была мамочкой, находилась постоянно в Демеере. Находилась там до проверки, потому что я могла там побыть больше со своим ребенком, меня туда тянуло. Иногда бывало, не слушала администрацию, Елену Игоревну, я приходила. Мне хотелось посмотреть, как спит мой сын. Подойти к кроватке, сесть и посмотреть, как он сопит. Когда заходишь в комнату, ребенок поднимается, он чувствует маму, чувствует что я рядом. Он встал, а я раз – и на пол – и думаю: сейчас приляжет. Лег. Все, я так села на краешек посмотрела, там где-то кулачок, где-то там улыбнулся, смотрю – спят.

Зміни раннього дитинства відбуваються дуже швидко. Коли діти живуть окремо, навіть на території колонії, мами багато чого не бачать. В умовах відсутності можливості спільного проживання (Чорноморська колонія) можна застосувати щоденник дитини для мами, який допоможе підтримувати і зміцнювати емоційно-психологічні зв'язки.

Ж. Знаете вот как тяжело, когда по карантину, вот детки ж болеют здесь. Ты приходишь, а он на тебя смотрит как на тетю, а ты стоишь, сдерживаешь в себе все эмоции, которые хотят вот-вот выплеснуть. Вот моему было два годика 11-го января, и он от в эти промежутки времени, он разговаривает. И он начинал говорить какие-то слова и не при мне, и это так вот очень неприятно на душе, и ты себя такими словами называешь плохими, ну, про себя, и понимаешь реально, что ты сама виновата, и система... и ты ничего по большому счету изменить не можешь. Ну, я, например, с этим смирилась, и то, я не живу этой жизнью, я просто смирилась на этот промежуток времени. Может быть так и надо, просто и его пройти, чтобы понять, что тебе в жизни вообще нужно, и для чего ты вообще существуешь, для того, чтобы еще раз увидеть вот это вот, что ребенок не ходит, вот только сидит, и ты пришел через неделю...

⁵ Жінки і матері з дітьми в ув'язненні. Міжнародні норми і практики для вироблення української моделі прийнятного виконання покарань і ресоціалізації цільової групи (жінки і матері з дітьми в ув'язненні). – ІКЖЦ, К.: 2008, стор.19

Важливо також продумати можливість більш тривалого перебування мами і дитини разом і без нового будинку.

Ж. Если было так, что, например, вот мамы есть, которые работают, то тут бы все, наверное, пошли на работу, могли б в любое время выйти с работы и пойти к ребенку. Т.е. не определенные эти два часа. Т.е. я думаю, что не было б такого, что половина мамочек сидят дома, потому что у них можно не работать. Потому что сидеть тут просто так, это можно...

Не всі засуджені розуміють і знають, що треба перевірити для доступу мами для спільного проживання. Необхідно розвивати і впроваджувати курси розвитку батьківських навичок, які би вали можливість матері перевірити себе на предмет знань і вмінь щодо дитини, а також бачити перспективи свого розвитку в цьому напрямку.

Ненормативна лексика для жінок, які житимуть разом з дітьми, має бути під заборонаю.

Ж3. Ну я хожу кормить Лерку, да, и я вот захожу я тоже вижу, одна стоит, играет, муси-пусички... а вторая вот это вот мат за матом, потом как даст ему подзатыльник, это нормально? Это не нормально.

Ж2. Нет, это не нормально. Это все знают...

Ж2. ...А не пустить тоже не имеют права, я тоже по этому поводу разговаривала.

Те ж саме стосується куріння.

Ж. Вы знаете, везде составляются контракты, например чтобы мама выдерживала определенный уровень. Например, если мама курит, то для того чтобы быть со своим ребенком, ты не должна курить, ты не должна выходить за рамки того-то..., ты не должна делать этого..., ты не должна делать то....

Н. То есть подписывать договор?

Ж. Да какой-то составить контракт и на основе этого контракта вы можете, находится со своим ребенком. Если вы не выполняете этот контракт, значит, чтобы руководство наше было не.... Они могли подойти и сказать, что на таком основании Вы можете покинуть ... Я, например, тянулась к сыну, и когда его забирали в детский дом, благодаря Елене Игоревне, я с ним пробыла месяц. Месяц в этом карантине.

Спостерігається певна недовіра засуджених до процесу відбору мам персоналом до участі в програмі спільного проживання, що ще раз підкреслює важливість створення ради, комісії, комітету, які би склалися з державних структур, які діють в інтересах дітей, та громадських організацій. Це дасть можливість уникнути або зменшити ситуації, коли засуджені будуть звинувачувати в не об'єктивному ставленні при відборі.

Ж. Она мама, она имеет право, она дала ему жизнь. Если Вы задаете конкретный вопрос и хотите услышать наше мнение, но нас, же никто не слушает. Определенную характеристику будет давать начальник ДР, воспитатели...Прав, тот у кого больше прав. Какую они характеристику дадут, мы же не знаем. Хорошая мама у них, не хорошая, это они могут определить со стороны. Имеет, ли право каждая мама находится с ребенком. Я не могу сказать, что она, плохая мать, я не имею право судить ни одну сидящую здесь мать.

Мы может быть и плохие мамы для кого-то, но мы учимся, я, вообще, первый раз мама, я учусь.

Певна недовіра до можливості з боку матері повноцінно доглядати свою дитину звучить і в словах персоналу.

Прекрасно, что мамы начнут жить с детьми, и будут видеть своего ребенка, чувствовать до мозга костей и нести ответственность за своего ребенка сами. И не перекладывать свою ответственность на начальника Детского дома, на плечи воспитателя, нянечки, прачки. А

постирать самой вещички, покормить своего ребеночка, а подняться три раза за ночь, если у него не дай бог какой-то насморк. И тогда просто все станет на свои места.

Безумовно, є велика потреба в залученні громадських і добродійних організацій, волонтерів на сталих засадах до організації і проведенні екскурсій, інших заходів в інтересах розвитку дитини.

Ж. Ну, хотелось, мнет создать условия, что бы мой сыночек себя чувствовал не в этих стенах, хотя здесь находился, а более был раскован. У нас иногда детки, вырастая здесь, когда выходят, даже на середину плаца нашего, то они боятся. Что бы улучшить здесь? Чтобы дети не боялись. Как можно сделать так, что бы были такие социальные службы, которые могли бы приехать за детьми, вывести их. И с маленького показывать, что такое мир. Допустим если мы плохие, совершили проступки, не говорит о том, что мы можем быть плохими матерями. Мы можем быть прекрасными матерями. Мы можем, так же как и наши дети, исправляться, также можно исправить и взрослого, если он захочет сам, внутри себя, а если он не захочет, то никто ему не поможет ни чем.

Матері самі пропонують умови, за якими будинок спільного проживання діятиме добре.

Ж. В первую очередь это должен быть психолог, во-вторых – персонал, который с ними будет работать. То есть они будут проходить тесты один, второй, третий, смотреть, наблюдать за ними. Вот, например как у нас есть наблюдательная комиссия. Они наблюдают, смотрят за нами, как мы себя ведем. Дается определенный срок. Вот когда я прибыла сюда с ребенком, мне дали 21 день пробыть в карантине. Мне Елена Игоревна пришла и сказала, что вот такие условия: не ходите туда, не бываете там, не делаете этого, и Вы с ребенком находитесь тут. Если Вы не будете этого делать, я буду вынуждена Вас вывести с карантина. Ребенок останется тут, а Вы уйдете туда. Вот на таких же основаниях.

Ж. В общем, немножко жесткости надо, ну не то что хочется. И администрация старается к нам относиться, как к людям, как к мамочкам, ну девочки то се. Но все мы люди, все живые. Может, где-то там нервы сдали, может, где-то хамство проскочило, это же такое дело. Ну, понимает, если человек культурный, воспитанный, образованный он себе не позволит каких-то вольностей, каких-то высказываний.

Ж2. У нас одни мамы есть такие добродушные, а есть некоторые не выдерживают, начинают между собой... И возникает конфликт прямо на глазах у детей. Появляются большие проблемы. На то время, когда был Ренат, я, честно говоря, курила. Другие мамы говорили, например: «Марина, посмотри за моей, а я пойду, покурю». Я говорила: «Ренатик, ты здесь поиграй, построй, что ни будь, а я сейчас пройду». А он говорит: «Ты, что курить пошла». Я говорю: «Та нет, я на базар пойду, яблок тебе куплю», а в кармане яблоко держу. Вот я вышла, покурила, зашла, он говорит: «Мам ты была на базаре?». – Да, вот яблоко купила. Потом он брал меня за руку и говорил: «Мама иди на базар, яблоко мне покупай». Я обманым путем старалась уйти, что бы ребенок не видел, что я курю. Вы знаете, как-то у меня раз получилось, что он увидел. Он закричал и затопал ногами и сказал: «Брось, я тебе сказал». Вы знаете, я была как школьница, я растерялась и не знала или сигарету выкидывать или дым выпускать, что делать. Такой стыд, ему 1,5 года, а он топает ногами и кричит.

Служба у справах дітей

Робота цієї структури спрямована на різні категорії дітей, чисельність яких в кожній є доволі великою, тому там ніколи не відокремлювали саме цю категорію (діти засуджених) і мало знайомі із специфічністю їх проблем.

Присутність чи поінформованість служб у справах дітей щодо долі дітей під час арешту та засудження їхніх батьків має бути регламентована чіткіше і скоординована з іншими структурами. Незалежно від

особистості матері та часу, коли вона починає займатися пошуком дитини, держава має робити все в інтересах дитини, що, принаймні, означає те, що дитину можна знайти і прослідити шлях, яким вона переміщалася за документами і на практиці.

Т. Я думаю, что тут обоюдная недоработка двоих идет: и одного и второго...

О. Ми займаємося питанням насильства в сім'ї, по насильству в сім'ї, там, відразу ж дільничний інспектор ставить до відома Службу у справах дітей.

Т. Однозначно, они должны были на суде присутствовать...почему это не произошло, возникает вопрос: почему она сразу этот вопрос не подняла?

О. Вона говорила про суд, що не були присутні служби..

Т. На суде говорить, идет суд можно о чем-то забыть... хотя как можно забыть, что ты пришла в суд с маленьким ребенком. Почему не возник вопрос: «Где мой ребенок?». Вы меня сейчас обвиняете, поставьте в известность, где мой ребенок?

А вот они могут ее удочерить, если я не писала отказа от ребенка? У меня отказ написал от ребенка только бывший муж. Они могут ее удочерить спокойно без бумаг, без ничего?"

Вот сейчас тоже, я разговариваю с представителем социальных служб энного района, города, области мы звоним, и она говорит, что у нас находится наша девочка, и она скоро будет мамой. Ситуация в том, что у нее уже есть ребенок и на этого ребенка мы лишили ее родительских прав, буквально на 7 сутки после рождения ребенка. Потому, что она просто его оставила дома. Она сказала, буду я этого новорожденного ребенка кормить буквально 1 раз в сутки, и пусть он мне здесь не мешает и не кричит. Развернулась и пошла, заниматься своими вещами. Так как же Вы там с ребенком? Я говорю: «Вы знаете, пока мама будет с нами, пока ребенку не исполнится 3 года. Он будет накормлен, обут и одет. Воспитатели с ним поиграют, подготовят утренник». И не каких нюансов быть не может потому, что задание мам пока стоит на данный момент 2 часа прогулки до и 2 часа прогулки после. Кто хочет из мам, мы конечно, администрация, идем на уступки. Кормящие мамы, они остаются позже, воспитатели разрешают, и покормить своих детей. Они просто там живут, в Доме ребенка. То есть мы постепенно идем на сближение мамы с ребенком.

MBC

З трьох колоній, в яких були проведені фокус-групи і опитування, в двох згадувалися ситуації, коли після арешту матері нема можливості встановити контакти з дитиною внаслідок не відповідно оформлених документів чи сліди дитини втрачаються зовсім. Оформлення дитини має бути частиною протоколу про затримання (потрібні зміни до статті 106 КПК) та інших складових процесу до суду включно, щоби можна було мати єдине джерело інформації про місце знаходження дитини. Є підстави стверджувати, що цей ланцюжок не визначений законодавчо чітко, а тому тут є можливість для зловживань.

Т. Если бы была возможность работникам милиции отдать ребенка близким, как Вы думаете, они б его в интернат сдавали или быстренько, в течение двух часов, нашли, отвезли и все. Почему здесь такая ситуация произошла: она говорит одно, на самом деле никто ничего не знает, получается ребенок был просто подкидыш на улице найденный. Очень двояко. Я вам скажу, что работники милиции, тоже, что бы не искать, не оформлять, им легче оформить, сдать по одному заявлению.

Т. На суде говорить, идет суд можно о чем-то забыть... хотя как можно забыть, что ты пришла в суд с маленьким ребенком. Почему не возник вопрос: «Где мой ребенок?». Вы меня сей час обвиняете, поставьте в известность, где мой ребенок?

Ж. Когда меня задержала милиция, задержали меня по подозрению в преступлении, которое у них велось целый год. За мной, конечно, следили, задержали меня в городском транспорте, не по карману, нет, просто мы ехали с кумой, домой. Завели в ближайший райотдел, меня в один кабинет, ребенка в другой. Понятное дело, что наша милиция очень любит рукоприкладствовать.

Ж. На тот момент было ребенку 3 годика, после этого, ребенка я не видела, не слышала, не знала... Я куда только можно было. Понятно – это родственники, знакомые... Еле-еле узнали, где находится ребенок. Сразу, находясь в СИЗО, я начала туда писать. Ноль. Я приехала сюда, стала писать, ноль. Я обратилась к администрации...

Ж. Ну она начала мотивировать тем, что якобы ребенок оформлен как подкидыш, то есть все основательные документы что..

Ж. А это было так удобно милиции, на тот момент, чтобы с меня взять показания, им надо было это все быстро и чтобы ребенка быстро куда-то оформить. Детский дом не принимает не лишенных родительских прав или как подкидышей, на тот момент меня райотдел не мог лишить родительских прав, потому что пока это было бы до суда, пока то се, ребенка в райотделе никто не имеет права держать, поэтому им было очень быстро удобно оформить

Ж. Сейчас я написала в генеральную прокуратуру Подольского района. Прокуратура дала сначала ответ, что якобы ребенок уже не как подкидыш. А как бы мать лишена родительских прав. То есть о матери ничего не известно.

Ж. Я думаю, что правоохранительные органы, для начала, чтобы куда-то оформить ребенка, должны дать какой-то документ матери, согласна она или, уточнение: где ребенок находится. Прежде чем осудить, мать должна знать, где ребенок находится и мать знала, прежде всего, свои права.

Ж. Мы писала письмо, вместе с мамой, она у меня спрашивает: „Ирочка, у тебя есть адрес, который я тебе давала? Я буду искать твою малую.“ Она как бы хочет себе ее забрать, что б когда я перейду домой я смогла общаться с своей дочкой, тем более мы живем в одном селе. Когда она пошла к голове сельсовета, чтобы что не будь узнать, то она тоже говорит: «Я не знаю». Хотя она может даже знать.

Ж. У меня такой вопрос. Из разных инстанции мне приходят разные ответы. Вот последний ответ: «Ребенок поступил, как лишен родительских прав», но судом, меня судил Киевский апелляционный суд, я не лишена родительских прав.

Вплив «людського фактору» можна спостерігати і в цьому розділі. Зокрема згадуються ситуації, коли дільничні нехтують Законом «Про попередження насильства в сім'ї».

О. Ні я маю на увазі не чоловікам? У нас є Закон проти насильства, щоб Ви знали. якщо чоловік тільки погрожує, Ви маєте право звернутися до дільничного.

Ж. Участковые не приезжают, не реагируют, говорят бытовуха, сами разбирайтесь.

Жіночі НУО

Громадські організації колишніх ув'язнених складаються переважно з чоловіків, керуються чоловіками і не ставлять так звані «жіночі» проблеми во главу кута.

Громадські організації, які працюють над «загальними» чи іншими специфічними проблемами (жіночі, ВІЛ-сервісні організації), зазвичай не бажають працювати саме з цією категорією жінок.

Спроби допомогти колишнім ув'язненим жінкам створити свою громадську організацію поки не досягли успіху. Проте для сталості процесу допомоги жінкам, особливо по закінченні проекту, важливо, щоби колишні засуджені жінки самі захотіли допомагати своїм колежанкам по нещастю.

Мы говорим, да, есть. Но почему-то когда они выходят за забор, все эти законы перестают работать. И те же громадські організації, жіночі організації. Кроме женских организаций,

однозначно, я знаю, що працюєте Ви (Інформаційно-консультативний жіночий центр – прим.авт.) і працює наш жіночий правовий центр (Чернігів – прим.авт.). Но, простите. В списках их очень много. И не одна из осужденных не приехала и не сказала, что она пошла в женскую организацию, и мне там помогли с паспортом. Мне помогли с работой. Мне помогли ребенка устроить в садик. Конечно, помогли, потому что здесь все за них делаем мы. Адаптация, какая адаптация...

Здатність жінок

Здатність жінок ефективно здійснювати комунікації зі своїми дітьми як всередині установи, так і за її межами, складається зі знань, навичок, досвіду, які всі разом базуються на ставленні і є важливим чинником соціальної ідентичності.

Життя і самоусвідомлення

Висловлювання засуджених жінок демонструють, що вони розуміють, що потрібний самоконтроль і їм, і їхнім дітям. Для його встановлення можуть допомогти всі вправи розділу «Успішні комунікації» програми «Уповноважувальна освіта⁶», і серед перших – «Я-повідомлення».

Ж. Ну смотрите, вот например, те, кто воспитывались и родились в 70-х годах, вот они требуют от детей то, чего требовали... Вот, например, раньше, если я, например, на маму кричала «чего ты ко мне пристала? Я этого не хочу! Я хочу идти в ногу с какой-то модой или с каким-то временем!» То сейчас я реально понимаю, что от своего ребенка, даже от этого маленького, которому два года, требуют то, что требовала от меня моя мама. Я понимаю, что это правильно будет, научить ребенка, когда я буду дома, кушать ножом и вилкой, а не сидеть, извините за выражение, нога где-то за шеей, и кушать... Ну, т.е. мне это приятней. И «спасибо», «пожалуйста», это в лексиконе должно быть всегда. Мой Саша, например, которому 13 лет. Мама, вот может быть, опять же таки спасибо тому, что он с ними пробыл. У него присутствует и «спасибо», и «пожалуйста», и уважение к старшим. Он никогда не сделает, ну, он даже встанет, даже в транспорте он встанет. А сейчас другие дети, которые где-то там, им это очень тяжело. Т.е. он может легко подойти к Вам, не посмотреть на Ваш возраст, оскорбить, унижить, обозвать, развернуться и уйти. И это нормально. И нормально для его родителей, потому что, ну я не говорю, что я святая, я тоже могу кого-то оскорбить, кому-то что-то сказать, но по крайней мере, я буду стараться это не делать при своих детях. Ну, если это, конечно же, не касается лично моего, либо не касается в этот момент моего ребенка. Потому что я не могу, например, когда я злая за собой там, следить за своей речью. Я этого не могу.

Народження дитини – важлива подія. Для деяких засуджених жінок – це кардинальна зміна. Вплив дитини – зміна цінностей. Посилення зв'язку мами і дитини – запорука неповторення злочину. Цінності – повага, культура, освіта – традиційно шановані у суспільстві незалежно від верстви або соціальної групи, але не завжди цінності лягають і основу поведінки людини.

Я Вам хочу сказати, вот он у меня третий, пусть там, я не знаю в чем, но он меня во многом изменил. Я где-то стала спокойная, где-то я пересмотрела вообще свои взгляды на что-то, на какую-то жизнь может быть, на какие-то определенные вещи. И когда с ним общаешься, вот например, то забываешь сразу про все какие-то проблемы. Возвращаться не хочется. Возвращаться сюда не хочется. Вот если туда идешь, возвращаться сюда не хочется.

⁶ www.empedu.org.ua

Ж. ... а он уже пошел и не при тебе. Или он молчал, молчал, а ты пришел и он уже вместо «мама» сказал «тетя». А на нянечку сказал «мама» и это не потому, что там вот так, а потому что... Может быть, это тоже влияет, чтобы пересмотреть свои взгляды на жизнь и на свое будущее. Не такие уже и старые, чтобы на себе крест ставить. Вот.
(все смеются)

Але є також частина засуджених (і вона не така вже і мала), яка народжує дитину для поліпшення свого становища під час відбування покарання або «випадково», без палкого на це бажання.

Ж. Я хотела сказать, не из-за того мамы бросают ребенка. Да, здесь безвыходное положение, мама находится с ребенком, но когда она выходит, там другие планы, можно сказать – другой мир. И не столько любви у нее, может ничего не быть к этому ребенку.

Ж. Другое, это зависит, какая ты мама. Есть мама от бога, есть мама – это мама, одно слово, а есть мамы, которые прикрываются детьми, спекулируют этим. Вот только что разговаривала с психологом. Просят хорошую характеристику, а сами вот бы уколотся побыстрей, вот бы выпить, что у кого болит, понимаете. Так что это должно быть в душе, в сердце как бы оно.., и здесь уже не зависит, я хочу стать на свою дорогу, которая мне там предназначена, то какая мне разница, значит, я добьюсь этого. Есть у меня там поддержка или нет.

Знайомство з таким підходом як деролізація важливо для засуджених, щоби вони навчилися думати і прагнути, щоби «знімати» свої ролі засудженої і не давати дітям «одягати» їх.

Ж. Знаете, вот у Горького, я просто живу, как бы, последние лет, наверное, десять по принципу, я очень любила это произведение Горького «На дне». Пьеса его, где все действия происходят в коммунальной квартире, в полуподвальном помещении, где собраны все, и рабочие и все, и был Васька там, вор такой, если помните, и ему задали такой вопрос как-то на кухне, там сидели все и ему задают вопрос: «Слушай, а чего ты, - говорит, - вором то стал? Ну, пошел бы там где-то работать, на фабрику, например, где-то там..» А он говорит: «А я не знаю, чего я стал вором. Просто папа у меня был вором, а я маленьким бегал, а меня все время дразнили Васька – вор. Папа – вор и Васька – вор, вот я и стал вором.» Т.е. здесь принцип идет такой что, ну... «зажалеют» до смерти. Любая, какая-то ситуация в семье, и кто-то об этом узнает посторонний...

Для попередження такого явища, як жіноча злочинність, особливу увагу слід, на наш погляд, приділити розвитку мережі кризових центрів, в яких жінки могли би отримувати допомогу. Це частково може знизити жіночу злочинність, особливо у випадках, коли вона виникає у відповідь на насильство.

Розвиток самоповаги та успішних комунікацій може також допомогти в подоланні труднощів.

Ж. Чтобы были такие организации, как ваша. Чтобы люди могли приходить и разговаривать, открываться, какая у них проблема.

Ж. Учить отношениям, как нужно их строить.

Проблеми, які виникають у дітей на волі, негативно впливають на засуджених жінок. Важливо, щоби вони вміли розпізнавати і зупиняти «колесо насильства» для зменшення його негативної дії.

Ж. Для меня – это раскрутка следующая, его боль, переходит на меня, и я становлюсь агрессивной и нервной.

Часто засуджені жінки вважають, що, якщо вони будуть поруч з дітьми, то зможуть захистити їх від усіх бід і напакі. Важливо вчити засуджених жінок, а через них і їхніх дітей, що в складних емоційно-психологічних ситуаціях не треба стримуватися – треба вчитися виводити негативні емоції геть без перенесення їх на інших людей.

О. А дитині, що Ви говорите?

Ж. Сдерживай себя, я сама еле сдерживаюсь, но бывают вспышки, которые ты не можешь контролировать

Ж. Я ее поругала сначала, после того, как узнала, что были две попытки суицида. Я ей говорю: «Что ты делаешь? Вика, потерпи, еще чуть-чуть потерпи и будет все хорошо». А она мне: «Я не могу больше, я устала...». Мы все устали, если бы мы все стали такое делать, что бы было...

Ж. Была бы мать рядом, и не было бы ничего подобного.

Іншим наслідком стресу перебування в ізоляції та більш широко – загального ставлення до життя – є тенденція до драматизації ситуацій і кваліфікації їх безвихідних. Розділ «Успішні комунікації» дає можливість в подібних випадках мислити більш диверсифіковано. Вправа «Апельсин» може бути добрим прикладом роботи в цьому напрямку.

Ж. Так у нас безвыходная ситуация.

Ж. Я просто знаю, если бы я была на свободе, с моим сыном все было бы в порядке.

Вагітність і робота мам

Персонал говорив про те, що потрібні зміни в законодавстві, які би не просто захищали жінку-матері, а і захищали її майбутню дитину та стимулювали жінку до більш активної і здорової позиції під час вагітності і після народження дитини.

Для этого надо работать, но они не хотят. Среди них на сегодняшний день работает одна только мама, которая уходит условно досрочно. Человек к этому стремится, она прекрасно знает, что ее ребенок находится в Доме ребенка. Там у нас прекрасный штат воспитателей, педагогов, мамки, няньки и т.д. Ситуация обстоит очень просто. Работать мы не хотим. От государства мы получаем все. За коммунальные услуги мы не платим, за диету мы не платим. Мама, которая находится в местах лишения свободы, она уходит в декрет в 4 месяца беременности. По такому сроку не уходит в декрет ни единая женщина, которая должна работать, обеспечивать себя, свою семью, при этом не совершая преступления. Должна отстоять во всех очередях, не мысленных и мысленных. То есть, так как живут наши обычные нормальные женщины Украины. Да, это прекрасно, что они идут. Но все это время, простите, они лежат. Задача мамы прийти вовремя на прогулку. Вот сейчас выступала очень резко одна из женщин наших. Но она на прогулку вообще не ходит. Она не хочет ходить на прогулку. От того, что яд прыщет со всех сторон, это внутренние особенности человека.

Споживацькі настрої жінки намагаються реалізувати і на свободі. Це обумовлено тим, що рівень їхньої дезадаптації дуже високий, а споживацький підхід дає можливість почуватися певніше.

Ж2. Некоторые пугаются трудностей. Здесь, кажется Демеер, где все есть, здесь есть няня, есть питание, есть все условия для проживания ребенка и для тебя тут есть помощь. А когда мама выходит с ребенком на свободу и не знает, какие привычки у ребенка, что он любит, и как себя ведет, и как вообще с ним себя вести. Что делать, пусть не сегодня, так завтра, через неделю и как быть, как жить? Просто бояться трудностей.

Н. Если бы такие социальные центры были, где мама с ребенком могли бы пожить первое время. Где бы им помогли устроить ребенка в детский сад, в школу.

Ж. Да. Это было бы хорошо для адаптации на первое время.

Ж2. Это одна сторона, а другая сторона такая – вот прознают, куча мамок, что есть такое, где можно переключать, перебивать и потом кинут то дете.

Ж. Тут палка с двумя концами. То есть все зависит от человека.

Водночас, вони також розуміють і те, що споживацький підхід загрожує їм і подальшими складнощами.

Ж. Наверное, больше мамам проводить времени в Демеере. Вот я недавно разговаривала с нашей мамочкой, неплохая, очень хорошая мамочка, очень любит свою дочку и души в ней не чаёт, но больше времени с ней проводит няня. И вот она мне как раз сказала: «Я вот не знаю, какая она у меня обидчивая или не обидчивая. Что она больше любит, как она кушает, как ее укладывать, что ей надо рассказать или что надо сделать, что бы она побыстрее уснула».

Подібні сповіді є звичними, навіть якщо не звучать вголос. Важливо про це згадувати частіше і пам'ятати при виході на свободу.

Ж. Пока она не родит эту любовь в себе, она не сможет дать ее кому-то. Как спящая царица, ее нужно будить. Понимаете. Вот такая маленькая крошка, которая здесь, дает толчок в жизнь. Главное не упустить, чтобы эта любовь родилась. У нас трудно, да мы люди трудные. Мы сюда попадаем, не говорим, что мы красавицы не писанные. Нет, у нас у каждого свои изъяны, но это не говорит о том, что мы не можем быть матерями. Что мы не можем вернуться к кастрюльке, к той же самой ложке, той же самой тарелочке, к тому же самому веничку. Да мы можем помыть, постирать, приготовить, насыпать, накормить. Да это мы все можем сделать. Наши родители не сделали нас плохими. Это мы сами сделали себя плохими. Может потому, что нас мало любили, родители были заняты своими проблемами, а мы оставались сами по себе. Уходили куда-то. Не хотели нас понимать, а потом мы стали черстветь. Вроде бы вышли замуж, все хорошо, семья, дети, работа – все движется, а чего-то не хватало. Вроде бы все у меня было хорошо в жизни, многие завидовали. Я 10 лет прожила с мужем, мы воспитывали наших детей, но потом все развалилось в один миг. И моя жизнь то туда, это сюда. И тут уже родители: «Мы тебе говорили, надо было замуж не выходить. А ты вышла. Теперь не ходи не жалуйся». То есть случилось что-то нехорошее в твоей жизни, тебя оттолкнули, как мы оттолкнули своих детей, а теперь хотим, чтобы они нас любили. Теперь нам нужно у них завоевывать эту любовь. Нам. Чтобы она проснулась в первую очередь у нас.

Адаптація до умов колонії

Специфічною складовою ідентичності ув'язнених є адаптація до умов колонії. Є відмінності в адаптації жінок і чоловіків, пов'язані з відмінностями їхніх ролей і статусів.

Адаптація залежить як від особистості ув'язнених, так і від стосунків з іншими і з адміністрацією.

Т. Период адаптации у всех он разный, разный интеллект, образование, разная сфера общения, быт. Это все сказывается: кто-то быстро адаптируется, кто-то нет. Если брать лиц, которые всю жизнь пьянствовали, или вели аморальный образ жизни, период адаптации проходит, как ни странно, быстрее, потому что здесь режим, их нужно вставить в режим, они не отказываются, никуда не идут, просто все выполняют.

Очень тяжело период адаптации проходит у тяжелостатейников (совершение убийства, убийства мужа, убийство с группой лиц) что говорит, наши суды, это суды. Стоял рядом, слышал - не слышал, идут все и по максимуму. Она уходит, остаются дети – это очень печально. Долгая ломка, они не открываются, никогда, ничего не рассказывают, только если она видит, что начальник администрации ей становится как друг, только тогда она может поделиться. Есть такие, которые практически сразу адаптируются, есть такие, что очень долго. Те, которые нас не воспринимают (мы работники милиции, мы в погонах), обходят нас 10-й стороной – этот период адаптации может быть вообще долгий. Это адаптация к нашим условиям и к нам, но, а в коллективе тоже все по-разному.

Згадується Л. Толстой – «всі щасливі сім'ї щасливі однаково, кожна нещаслива сім'я нещаслива по-своєму». Сімей першого типу дуже мало. Наявність чи відсутність сім'ї – це важливий чинник адаптації.

Т. Результат благополучных семей мы рассматривать не будем, потому что нахождение связи с родственниками происходит почти молниеносно. Администрация в течение суток отправляет документы, что она находится здесь, что необходимо: телефонные переговоры... Благополучные семьи: мужа, дети, матери...приезжают моментально. Если это Харьковская область, то через день - два они уже стоят с продуктами питания, с детьми здесь. Таких людей конечно, маловато, даже меньше половины.

Важливим фактором адаптації є також і стан здоров'я.

А. Что я могу сказать. Состояние здоровья оно не ухудшается. Просто если у человека есть заболевание, то оно с возрастом немножечко, если оно не излечено, дает свои определенные нюансы. Я думаю, почему так осужденные утверждают, потому что, находясь на свободе у них нет времени заниматься своим здоровьем. Они не знают на сколько они больны, или они здоровы потому, что употребляя алкоголь и наркотики и тому подобное. Спать под заборами, отмораживать себе руки и ноги и при этом, зная какое у тебя состояние здоровья невозможно. Находясь уже в местах лишения свободы, когда трезво начинают люди мыслить, когда действительно начинают задумываться. Когда проходит зависимость от наркотика и от алкоголя. Когда происходит просветление мозгов, вообще, и человек переосмысливает, то что я сейчас имею. То конечно заболевания, которые у них есть, они прогрессируют. И опять же у них есть, возможность обратиться к врачу. Все здесь рядом. У них есть возможность потребовать таблетку просто так, потому что Вы обязаны. Да и мы лечим, и мы даем.

Правова грамотність

Є безумовний чинник, який може допомогти в ув'язненні і при виході на волю в ресоціалізації і уникненні наступного повернення в колонію.

Зумисне чи з необізнаності засуджені жінки роблять помилки в офіційних документах, які потім впливають на їхню подальшу долю.

Т. В свидетельстве о рождении. Любая мать, идет регистрировать ребенка, дает отчество отца, так вот, когда регистрировали ребенка, они неправильно записали отчество, а она на это даже не обратила внимание. Она не обратила внимания, и мы об этом только узнали здесь, она даже не знала об этом. Получается такая катавасия.

Життя на волі

Підготовка до виходу на волю має починатися з першого дня перебування за ґратами. Це відомо, але як це робити і які перешкоди стоять на шляху з огляду на тему дослідження і загалом?

Страх перед умовами на волі, ми назвали його стресом Мауглі, дуже розвинений у людей, які тривалий час перебували в ізоляції. Для його попередження і подолання необхідно використовувати вправи, які розвивають життєві навички, рольові ігри та інші методики. Необхідно вчити говорити, проговорювати і рефлексувати, а комплекс вини трансформувати в позитивні кроки в житті.

Ж. Я не узнаю его голос, мне просто страшно становится. Бабушка пишет: «Катя, ему 13 лет, а у него 46 размер обуви и 1.90 рост и я не высылаю тебе его фотографию не, потому что не хочу, а потому что боюсь тебе ее выслать». И у него перед Новым годом проблемы с ногой были, ему делали операцию, я все равно не знаю. Все равно боюсь. Я звонила перед Новым годом домой, мы должны скоро освободиться с Артемом, а я боюсь. Я понимаю, что за 4 года все равно что-то изменилось. Количество людей, тот же транспорт, я уже даже забыла, как переходить через дорогу. Я ездила на ознакомление и столкнулась с тем, что приходит представитель суда, а я с ним не могу разговаривать. У меня в голове у меня в голове

крутится, что ему нужно сказать, а я не могу эти слова повторить (сформулировать). Здесь своеобразная речь, своеобразная лексика, своеобразная постановка всех вопросов, даже всех ответов. Тут привык к одному все время, вот уже 4 года. А там сидишь, на человека смотришь, реально понимала, что он понимает меня, но в тоже время не могла даже быстро выразить то, что я хочу узнать. Возле меня лежат эти 5 томов, он спрашивает: «Что тебе надо?». В голове крутится, а я не могу просто сказать этого слова. Домой звоню, Саша (сын старший) поднимает трубку, а я не могу узнать, по голосу понимаю, что это не дедушка, а только Саша (методом исключения). Начинаю с ним разговаривать: «Сашенька, здравствуй, как дела?» и просто теряюсь, я не знаю, что у него спросить, что сказать. Потому что я чувствую себя перед ним виноватой в какой-то степени, даже не в какой – то, а в большей степени, чем оно есть. И что-либо ему сейчас объяснять, рассказывать, что я вот такая есть, не смогу, он слишком много понимает для того, чтобы сейчас ему, выражусь таким словом, прививать ему то, что бы я хотела, что бы он понял. Может пройдет время, он это и поймет, хотя сейчас дети очень развиты не по годам. Поэтому сильно утруждаться, я не буду. Он должен делать выводы по поступкам, по отношению и потому как это будет после того момента, когда мы придем домой. Я буду стараться, но ничего не могу обещать, потому что сегодня так, завтра так, но есть цель и есть желание.

Гендер

Шлюбний статус

Більшість засуджених жінок не мають чоловіків. Це звичайна ситуація, як і те, що створення сталої сім'ї в жінки після виходу на волю є такою справою надскладною з тих же причин, що і розпад сім'ї, якщо жінка потрапляє за ґрати. Проблема в тому, що чоловіки, які самі не були засуджені раніше, зазвичай не бажають зв'язувати своє життя з колишніми засудженими. А якщо чоловік був за ґратами, то не завжди його життєва позиція відповідає новим очікуванням жінки, яка хоче будувати життя по-новому.

Гендерні пріоритети жінок не просто спрямовані на набуття шлюбного статусу, а часом закривають всі інші.

На данный момент отбывает наказание у нас осужденная, которая совершила преступление, у нее было много сожителей, по-моему, у нее кража была, когда я знакомилась с ней после этапа, меня шокировало ее отношение: она стояла и плакала. Я спрашиваю: «Что случилось, расскажи?». Она мне заявила такую фразу: «Я осталась здесь, а мой сожитель там», я ей: «Подожди, у тебя дети». Она говорит: «А как, он же от меня уходит», я ей: «Подожди, у тебя ребенок, даже несколько детей». А она заявляет: «А, что, мол, дети, от меня муж уходит», я ей: «Ты выйдешь, найдешь себе». Она: «Вы ничего не понимаете, я женщина, у меня должен быть муж». Насколько я знаю, мужчина затянул ее сюда, она здесь находится, он сам неоднократно судим. Я ей говорю: «Ты не думаешь, что нужно все поменять, изменить, чем-то заняться. Быть женщиной, покраситься, привести себя в порядок, пытаться нравиться окружающим: своим поведением, взглядом, своим отношением, потому что ты женщина, ты цветок». Она мне устроила такой эмоциональный взрыв, что я не знала, что мне делать. Я была шокирована, мы пошли к начальнику на ознакомление, и там также прозвучала фраза эта. На данный момент этот человек потерялся, она не пришла, она детей не разыскивает (у нее их, по-моему, трое), она их не разыскивает и неизвестно когда будет их разыскивать. Начальник отряда сейчас с ней работает, она разговаривает с ней, но сам человек даже не пытается, даже в голове своей не поднимает мысль, о том, что надо найти ребенка.

Гендерні стереотипи

Гендерні стереотипи не допомагають ні на волі, ні в ув'язненні. Але в умовах ізоляції вони мають тенденцію залишатися без змін та фіксуватися, що відповідно може мати негативні наслідки в ситуаціях, коли стереотипи не співпадають з реаліями життя.

«Материнська теорія» глибоко вкорінена у свідомість засуджених жінок, особливо яскраво це видно на прикладі молодих мам. Слід вчити жінок, що право батька і його обов'язки також мають нести тепло, турботу тощо.

Ж. Ну как, это же мама, Женщина вообще не совместима с тюрьмой. Мама – это тепло, это забота...Мама - это мама, а отец...

Життєві історії часом спростовують стереотипне уявлення, проте з них зазвичай не робиться узагальнених висновків.

Ж. У меня была такая ситуация. Я выросла без матери. Мне было 9 лет. Я в школе как раз была. Она подошла ко мне и спросила: «Ты такая-то»? Я сказала: «Да». Она говорит: «Я твоя мама». Я, конечно, знала, что где-то моя мама есть, но на тот момент я растерялась конечно. Ну а потом папа не хотел ей меня отдавать. Но так как в молодости очень любил маму, он ей дал право снова вернуть свои родительские права. Мне было интересно с ней. Раньше я постоянно с папой была и бабушкой, а тут мама вернулась. Я знала, что там нехорошие поступки, но сам факт, что мне хотелось к ней. Папа меня пытался отговорить. Я истерики закатывала, хотела быть с мамой. Я думаю, в природе у каждого ребенка заложено мама. Ну, когда я подросла, я поняла, что сделала ошибку. Для меня всегда святое – это папа. Это все зависит от мамы, ребенок тянется к матери, а дальше все зависит от самой мамы.

Гендерні стереотипи щодо обмеженої здатності до спілкування для чоловіків існують в суспільстві, це знаходить відображення і у висловленнях засуджених жінок. Проте з огляду на досвід мам дівчат це інколи виглядає інакше.

Ж. Саша, свои проблемы. Там девочки, школа, тренировки, там совсем... «Мама, привет» и «все хорошо». Ну, он мальчик, а я как-то...

О. Может из-за того, что мальчики меньше в такое общение вступают, у мальчиков очень часто бывает, что те проблемы, которые у них возникают, из-за того, что они не хотят, не привыкли, не научены общаться, они очень долго «лежат под водой»

Ж. Девочки тоже так же, у меня старшая девочка, вот ей 15 лет, аналогичная ситуация. «Маме привет», все. «Я жива, здорова», фотографию выслала.

Висновки та рекомендації:

В цілому дослідження поставило більше питань, ніж дало відповідей. Це є логічним для постановки питань, які мали на меті дослідити опитування.

З огляду на завдання проекту, можна зробити такі висновки й рекомендації:

- Важливо, щоби ув'язнені жінки мали можливість на гнучку процедуру, яка би відкривала їм можливості для найефективнішого використання доступних каналів комунікації зі своїми дітьми. Це може бути організоване у вигляді кількох дзвінків різної довжини до інтернату з проміжком в певний період, протягом якого можна чекати, що дитина буде у телефону тощо.
- Важливо допомагати жінкам раціонально будувати свою розмову з дитиною і вихователькою як за змістом, так і за послідовністю проблем та часу, який на них використовується. Розрахунок часу і послідовності питань дасть можливість за менший період часу сказати і дізнатися більше.

- Важливо вчити жінок планувати розмови і контролювати нерви. Допоміжними вправами можуть бути «Зібрати К» (квадрати), «Телефон зламався» та інші вправи розділу «Успішні комунікації» програми «Упоноважувальна освіта».
- Дехто з жінок вже побудували для себе доволі чіткий алгоритм, який дозволяє дізнаватися як про фізіологічні, так і соціальні зміни в житті дитини, охоплюючи різні важливі питання. Важливо проводити бесіди, під час яких вони можуть поділитися досвідом комунікацій для вибору оптимального.
- Листи – доступний засіб спілкування, який варто і надалі підтримувати і розвивати.
- Вироблення навичок листування є важливим кроком до ефективного спілкування.
- Споживацьке ставлення, яке часто виникає у засуджених, не сприяє підвищенню ефективності їх комунікації.
- Варто збирати і накопичувати позитивні креативні приклади використання листування засудженими жінками.
- Безпосередні зустрічі зазвичай відбуваються рідко, тому важливо робити акценти на ефективних комунікаціях через інші канали (листи і телефони).
- Перебування дітей окремо від матерів негативно впливає на обох, проте, навіть в умовах обмеженого спілкування, важливо вчити і мам, і дітей розв'язувати конфліктні ситуації мирним шляхом, бо наслідки агресивної поведінки небажані для всіх сторін.
- Причин неможливості зустрітися з дітьми небагато, і вони є спільними для всіх – нема кому привезти дитину, нема на це грошей, робота рідних не дає їм можливість відірватися для поїздки в колонію, побачення не можуть бути частими.
- Слід враховувати і, за можливості, вирішувати питання бар'єрів в комунікаціях дітей з відмінними можливостями.
- Доцільно запропонувати зміни до КВК стосовно збільшення тривалості коротких побачень для дітей та організації спеціальних місць для їх проведення.
- Доречно провести порівняльне дослідження для з'ясування того, яка частка засуджених жінок і яка частка засуджених чоловіків не знають про місце перебування їх дітей.
- Більшість засуджених розуміють, що треба казати про перебування в колонії, але відповідь на питання – як і коли – не є однозначними.
- Не можна заперечувати вплив долі батьків на життя дітей, а тому про це треба пам'ятати і враховувати.
- Добре сформульоване пояснення дітям причини потрапляння в колонію має свої особливості залежно від віку та інших складових.
- Адміністрація колоній бере активну участь у процесі налагодження і підтримання стосунків засуджених жінок з їхніми близькими:
 - Адміністрація не перешкоджає намаганням жінок активніше здійснювати комунікації.
 - Адміністрація сприяє різним формам таких комунікацій.
 - Адміністрація часто виходить за межі безпосередніх обов'язків в цьому процесі.
- Персонал має працювати над наступними аспектами:
 - Не завжди коректні формулювання і адреси звернень (наприклад, клопотання стосовно людини, яка мешкала в місті Києві, було направлено на адресу обласної служби).
 - Брак часу співробітниць і співробітників на індивідуальні справи, які часто бувають непростими і дуже заплутаними.
 - Неповна обізнаність персоналу в структурах, які задіяні в процесі комунікації, та їх функціях.
- Актуальною проблемою для адміністрації колонії є відсутність координації між різними державними структурами, від яких залежить доля дитини, а також байдужість, а часом і агресивність з боку персоналу цих структур.
- Встановити контакти з дитиною для матері, яка знаходиться в ув'язненні, буває непросто, зокрема і внаслідок різного відомчого підпорядкування.

- Непоодинокі випадки, коли адміністрація дитячих будинків не бажає сприяти спілкуванню з дітьми, бо, на її погляд, це дитину психічно розбалансовує. Навички комунікації є одним з допоміжних заходів, проте без спільного бажання всіх державних структур, які опікуються дітьми, вирішити це повністю буде надзвичайно складно.
- Стигма дітей може мати для них дуже негативні наслідки і повтор долі батьків.
- Безумовно, діти, батьки яких знаходяться в ув'язненні, потребують специфічної психологічної допомоги. Важливо також, щоби мати могла адекватно реагувати на таку ситуацію з дитиною, навчаючи її навичкам успішної мирної комунікації.
- Можна стверджувати, що дуже часто бар'єри на шляху організації зустрічей дітей та їхніх засуджених матерів відносяться знов до «людського фактору».
- Ідея спільного проживання матерів з дітьми є новою для системи виконання покарань в Україні, а тому реалізація цієї ідеї має додаткові складнощі. Персонал не дуже розуміє формат нового типу спільного проживання і як практично це виглядатиме. До цих складнощів додаються існуючі проблеми колоній, в яких утримуються жінки з дітьми до трьох років.
- Важливість спільного проживання визнають майже всі жінки.
- В умовах відсутності можливості спільного проживання (Чорноморська колонія) можна застосувати щоденник дитини для мами, який допоможе підтримувати і зміцнювати емоційно-психологічні зв'язки.
- Важливо продумати можливість більш тривалого перебування мами і дитини разом і в умовах відсутності нового будинку.
- Не всі засуджені розуміють і знають, які знання і навички слід перевірити для доступу мами для спільного проживання. Необхідно розвивати і впроваджувати курси розвитку батьківських навичок, які би вали можливість матері перевірити себе на предмет знань і вмінь щодо дитини, а також бачити перспективи свого розвитку в цьому напрямку.
- Спостерігається певна недовіра засуджених до процесу відбору мам персоналом і персоналу до мам щодо участі в програмі спільного проживання, що ще раз підкреслює важливість створення структури, які би склалися з державних структур, які діють в інтересах дітей, та громадських організацій.
- Є велика потреба в залученні громадських і добродійних організацій, волонтерів на сталих засадах до організації і проведенні екскурсій, інших заходів в інтересах розвитку дитини.
- Присутність чи поінформованість служб у справах дітей щодо долі дітей під час арешту та засудження їхніх батьків має бути регламентована чіткіше і скоординована з іншими структурами.
- Слід не допускати ситуації, коли після арешту матері нема можливості встановити контакти з дитиною. Оформлення дитини має бути частиною протоколу про затримання (потрібні зміни до статті 106 КПК) та інших складових процесу до суду включно, щоби можна було мати єдине джерело інформації про місце знаходження дитини.
- Для сталості процесу допомоги жінкам, особливо по закінченні проекту, важливо, щоби колишні засуджені жінки самі захотіли допомагати своїм колежанкам по нещастю.
- Здатність жінок ефективно здійснювати комунікації зі своїми дітьми як всередині установи, так і за її межами, складається зі знань, навичок, досвіду, які всі разом базуються на ставленні і є важливим чинником соціальної ідентичності.
- Для встановлення самоконтролю можуть допомогти всі вправи розділу «Успішні комунікації» програми «Упововажувальна освіта»⁷.
- Народження дитини – важлива подія. Для деяких засуджених жінок – це кардинальна зміна. Але є також частина засуджених (і вона не така вже і мала), яка народжує дитину для поліпшення свого становища під час відбування покарання.

⁷ www.empedu.org.ua

- Деролізація важлива для позбавлення ролей засуджених.
- Для попередження такого явища, як жіноча злочинність, особливу увагу слід приділити розвитку мережі кризових центрів.
- Проблеми, які виникають у дітей на волі, негативно впливають на засуджених жінок. Важливо вчити розпізнавати і зупиняти «колесо насильства» для зменшення його негативної дії.
- Наслідком стресу перебування в ізоляції є тенденція до драматизації ситуацій і кваліфікації їх як безвихідних.
- Потрібні зміни в законодавстві, які би не просто захищали жінку-маті, а і захищали її майбутню дитину та стимулювали жінку до більш активної і здорової позиції під час вагітності і після народження дитини.
- Специфічною складовою ідентичності ув'язнених є адаптація до умов колонії. Є відмінності в адаптації жінок і чоловіків, пов'язані з відмінностями їхніх ролей і статусів.
- Адаптація залежить як від особистості ув'язнених, так і від стосунків з іншими і з адміністрацією.
- Правова обізнаність може допомогти в ув'язненні і при виході на волю в ресоціалізації і уникненні наступного повернення в колонію.
- Підготовка до виходу на волю має починатися з першого дня перебування за ґратами.
- Страх перед умовами на волі (стрес Мауглі) дуже розвинений у людей, які тривалий час перебували в ізоляції. Для його попередження і подолання необхідно використовувати вправи, які розвивають життєві навички, рольові ігри та інші методики.
- Більшість засуджених жінок не мають чоловіків. Це звичайна ситуація, як і те, що створення сталої сім'ї в жінки після виходу на волю є також справою надскладною з тих же причин, що і розпад сім'ї, якщо жінка потрапляє за ґрати.
- Гендерні пріоритети жінок не просто спрямовані на набуття шлюбного статусу, а часом закривають всі інші.
- Гендерні стереотипи не допомагають ні на волі, ні в ув'язненні. Але в умовах ізоляції вони мають тенденцію залишатися без змін та фіксуватися, що відповідно може мати негативні наслідки в ситуаціях, коли стереотипи не співпадають з реаліями життя.

В рамках проекту на підставі результатів дослідження можна запропонувати наступні стратегії:

-

Зміна нормативної бази

- Механізм координації і перенаправлення між державними структурами.
- Можливість заміни одного дзвінка на кілька тої ж тривалості.
- Дозвіл отримувати доступ до кількості дзвінків залежно від кількості дітей.
- Організація короткого побачення з дітьми на умовах тривалого.
- Мотивація вагітної жінки і жінки з дитиною до збереження здоров'я і активного образу життя.
- Зміни процедури оформлення затримання жінки чи чоловіка з дитиною (ст.106 КПК, акт тощо).

Підготовка жінок до звільнення та покращення комунікацій

- Розвиток навичок комунікації засуджених жінок з дітьми, персоналом інтернатів і колонії, з іншими засудженими (ефективність передання інформації, «Зібрати «К», трансформація конфліктів, як казати дитині про засудження, деролізація, стрес Мауглі).
- Обмін позитивними практиками щодо актуальних проблем засуджених жінок.
- Підвищення правової обізнаності.
- Розвиток батьківських навичок.
- Створення наглядних рад програм «Маті і дитина».

- Застосування щоденників «Моя дитина».
- Зниження рівня споживацького ставлення.
- Мотивація створення колишніми засудженими громадської організації.
- Налагодження зв'язку з кризовими центрами.

Гендер

- Проведення дослідження щодо гендерних відмінностей сімейних обов'язків засуджених жінок і засуджених чоловіків (побачення з чоловіком/жінкою, телефонні дзвінки, листи, інформованість про дітей тощо).
- Розкриття сутності гендерних стереотипів та вміння їх долати.

16.04.2010